

## سۇئال

ئالتە كىتاپنىڭ ئاپتورلىرى كىم ، ئۇلارنىڭ كىتاپلىرىدا ئاجىز ھەدىيىلەر بارمۇ ؟

### تەپسىلىي جاۋاب

مەدھىيە ئاللاھقا بولسۇن .

ئالتە كىتاپنىڭ ئاپتورلىرى :

1- ئىمام بۇخارىي

2- ئىمام مۇسلىم

3- ئىمام ئەبۇ داۋۇت

4- ئىمام تىرمىزىي

5- ئىمام نەسائىي

6- ئىمام ئىبنى ماجەھ

ئۇلارنىڭ قىسقىچە تونۇشتۇرۇلىشى تۆۋەندىكىچە :

1- ئىمام بۇخارىي

2- ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى - ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەت بىن ئىسمائىل بىن ئىبراھىم بىن مۇغىرەھ بىن بەردىزبەھ جەئىفىي بۇخارىي . ئۇنىڭ بوۋىسى مۇغىرەھ - بۇخارانىڭ ۋالىسى يەمان جەئىفىينىڭ ئازاتگەردىسى بولغاچقا ، مۇسۇلمان بولغاندىن كىيىن ئۆزىنى ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىپ جەئىفىينى تەخەللۇس قىلغان . ئىمام بۇخارىي ھ 194-يىلى بۇخارادا تۇغۇلغان . ئۇ يېتىمچىلىكتە چوڭ بولغان ھەمدە ئون يېشىدىن بۇرۇن ھەدىسلىرىنى يادقا ئېلىشقا باشلىغان . ئۇ يېڭىت بولغاندا مەككىگە سەپەر قىلغان ھەمدە ھەج ۋە زىيارەت قىلغان . ئۇ بىر مەزگىل مەككىدە قىلىپ ، فىقھى ، دىن ئاساسلىرى ۋە ھەدىس ئىماملىرىنىڭ قولىدا ئوقۇغان . ئاندىن ئۇ ساياھەت قىلىشنى ، بىر ئىسلام رايونىدىن يەنە بىر ئىسلام رايونىغا بېرىشنى تولۇق 16 يىل داۋاملاشتۇرغان . ئۇ نۇرغۇن بىلىم مەركەزلىرىنى زىيارەت قىلغان ، ئۇيەردىن پەيغەمبەرنىڭ (ئاللاھنىڭ تەرىپلىشى ۋە ئامانلىق ئۇنىڭغا بولسۇن) ھەدىسلىرىنى توپلىغان ، ئاخىرى ئۇ جەمئىي 600،000 دىن ئارتۇق ھەدىسنى يېغىپ چىققان . ئۇ بىر مىڭ ھەدىسشۇناسقا مۇراجىئەت قىلغان ۋە ئۇنى ئۇلار بىلەن مۇزاكىرە قىلغان . بۇ ئالىملار ئۆزىنىڭ ئىخلاسمەنلىكى ، تەقۋالىقى ، ساغلام ئەقىدىسى تونۇلغان كىشىلەردۇر . بۇ زور مىقداردىكى ھەدىسلەردىن ئۇ ئۆزىنىڭ كىتابى [سەھىھۇل بۇخارىي] نى تۈزۈپ چىققان ،

ھەمدە تەتقىقاتىدا ھەدىسلەرنىڭ ئىشەنچلىك بولۇشى ۋە توغرا ھەدىسلەرنى ئاجىز ھەدىسلەردىن ئايرىشتا ، ھەمدە نەقىل قىلغۇچىلارنى سۈرۈشتە قىلىشتا ئەڭ ئىنچىكە ئىلمىي كۆرسەتمىلەرگە ئەگەشكەن ، شۇنداق قىلىپ ئۇ كىتابىغا توغرا ھەدىسلەرنىڭ توغرىسىنى خاتىرىلىگەن ، لىكىن ئۇ بارلىق توغرا ھەدىسلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان . كىتابىنىڭ تولۇق ئاتىلىشى – [الجامع الصحيح المسند من حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه ] .

بۇخارانىڭ ۋالىسى بۇخارىنى ئۆيىگە كىلىپ بالىلىرىغا دەرس ئۆتۈپ بېرىشنى ۋە ئۇلارغا ھەدىسلەرنى ئوقۇپ بېرىشنى ئويلىغان ، بىراق بۇخارىي ئۇنىماي ئۇنىڭغا خەت ئەۋەتكەن : **بىلىم ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ئىزدىلىشى كىرەك** . مەنىسى ، بىلىم ئاپىرىپ بېرىلمەيدۇ ، ئەكىتىلىدۇ . ئالىملاردىن بىر نەرسە ئۆگەنمەكچى بولغان ئادەم ئۇلارنىڭ قېشىغا مەسچىتكە ياكى ئۆيىگە بېرىشى كىرەك . شۇنىڭ بىلەن ۋالىنىڭ ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىكى قوزغۇلۇپ ئۇنى بۇخارادىن چىقىرىۋېتىشكە بۇيرىغان . شۇنىڭ بىلەن ئۇ سەمەرقەندكە يېقىن خەرتەنك يېزىسىغا كەتكەن ، ئۇ يەردە ئۇنىڭ تۇغقانلىرى بولۇپ ، ئۇ تاكى ھ 256 – يىلى 62 يېشىدا ۋاپات بولغۇچە ئۇ يەردە ياشىغان . ئاللاھ ئۆكشىگە رەھىم – شەپقەت قىلسۇن .

2 – ئىمام مۇسلىم

ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى مۇسلىم بىن ھەججاج بىن مۇسلىم قۇشەيرىي ، نىساپورىي ئەبۇل ھۇسەيىن . ئۇ ئاساسلىق ھەدىسشۇناسلارنىڭ بىرى ھەمدە ئەڭ بىلىملىكلەرنىڭ بىرى . ئۇ ئىمام شافىئىي ۋاپات بولغان كۈندە ، ھ 204 – يىلى نىساپوردا تۇغۇلغان . ئۇ نىساپوردا ئوقۇغان ، ھەمدە چوڭ بولغاندا ھەدىس ئۆگىنىش ئۈچۈن ئېراق ۋە ھىجاز سەپەر قىلغان . ئۇ نۇرغۇن يېشىۋالاردىن ھەدىسلەر ئاڭلىغان ھەمدە نۇرغۇن ھەدىسشۇناسلار ئۇنىڭدىن ھەدىس نەقىل قىلغان . ئۇنىڭ ئەڭ داڭلىق كىتابى – ئۇنىڭ [سەھىيھۇل مۇسلىم] كىتابى . بۇ ئىشەنچلىك ھەدىس كىتاپلىرىنىڭ بىرى . ئۇ بۇ كىتابنى تۈزۈشكە 15 يىلغا يېقىن ۋاقىت سەرپ قىلغان ، ھەمدە ئۇ سەھىيھۇل بۇخارىيغا قارىغاندا ئورۇن ۋە ھەدىسلىرىنىڭ كۈچلۈكلىكىدە ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ . نۇرغۇن ئالىملار ئۇنىڭ كىتابىغا شەرھىيەلەرنى يازغان .

ئۇنىڭ كىتاپلىرى يەنە [كتاب الطبقات] ، [كتاب الجامع] ، [كتاب الأسماء] ۋە باشقا باسما ۋە قوليازما شەكلىدىكى كىتاپلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئۇ نەسەرتاباد شەھرىدە ، ھ 261 – يىلى ، 57 يېشىدا ۋاپات بولغان . ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم – شەپقەت قىلسۇن .

3 – ئىمام ئەبۇ داۋۇت

ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى – سۇلەيمان بىن ئەشئەس بىن شەدداد بىن ئامىر بىن ئىسھاق بىن بەشىير ئەزدىي ، سەجىستانىي ، سەجىستانلىق . ئەبۇ داۋۇت ئۆز دەۋرىدىكى ئاساسلىق ھەدىسشۇناسلارنىڭ بىرى . ئۇ [سۈنەنى ئەبۇ داۋۇت] نىڭ ئاپتورى ، ئۇ ئالتە ئىشەنچلىك ھەدىس كىتاپلىرىنىڭ بىرى . ئۇ ھ 202 – يىلى تۇغۇلغان . ئۇ باغداتقا سەپەر قىلىپ ئۇ يەردە ئىمام ئەھمەت بىن ھەنبەل بىلەن ئۇچراشقان ھەمدە ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ قالغان ؛ ئۇ يەنە ئۇنىڭغا ئوخشايتتى . ئۇ يەنە ھىجاز ، ئېراق ، خۇراسان ، سۈرىيە ، مىسىر ، ۋە ئىسلام دۇنياسىنىڭ چىگرالىرىغىچە بارغان . نەسائىي ، تىرمىزىي ۋە باشقىلار ئۇنىڭدىن ھەدىس نەقىل قىلغان . ئۇ تەقۋالىق ۋە توغرا يوللۇق بولۇشتا ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىگە يەتكەن . ئۇنىڭ كىتابى سۈنەن 5300 دىن ئارتۇق ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان .

خەلىفە ئەبۇ ئەھمەت تەلھە ( مۇۋەففەق ئەبباسى ) ئۇنىڭدىن ئۈچ نەرسىنى سورىغان : بىرىنچىسى ، ئۇ بەسرەگە كۆچىشى ۋە ئۇيەردە ئولتۇراقلىشىشى كىرەك ، شۇنداق بولغاندا بىلىم ئىزدىگۈچىلەر ئۇنىڭ قېشىغا كىلەلەيدۇ ، ھەمدە شۇنداق قىلىش ئارقىلىق تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرنى ئۇ يەرگە ئولتۇراقلاشتۇرغىلى بولىدۇ . ئىككىنچىسى ، ئۇ [سۇنەن] نى بالىلىرىغا ئۆگىتىشى كىرەك . ئۈچىنچىسى ، ئۇ بالىلىرىغا مەخسۇس سىنىپ بېرىشى كىرەك ، چۈنكى خەلىفەنىڭ بالىلىرى ئادەتتىكى كىشىلەر بىلەن ئولتۇرماسلىقى كىرەك . ئەبۇ داۋۇت ئۇنىڭغا مۇنداق دىگەن : بىرىنچىسىگە بولىدۇ ؛ ئىككىنچىسىگە بولىدۇ ؛ ئەمما ئۈچىنچىسىگە بولمايدۇ ، چۈنكى ھەممە ئادەم بىلىمنىڭ ئالدىدا باراۋەر . شۇنىڭ بىلەن مۇۋەففەق ئەبباسىنىڭ ئوغۇللىرى ئۇنىڭ دەرىسلىرىگە قاتنىشىدىغان ، ھەمدە ئۇلار بىلەن باشقا كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا پەردە تارتىلىپ ئولتۇرىدىغان بولدى . ئۇ تاكى ھ 275-يىلى ۋاپات بولغۇچە بەسرە دە تۇرۇپ قالدى . ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم-شەپقەت قىلسۇن .

4- ئىمام تىرمىزىي

ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى - مۇھەممەت بىن ئىبىسا بىن سورەھ بىن مۇسا بىن زەھھاك سەلەمىي ، تىرمىزىي ، ئەبۇ مۇسا . ئۇ ماۋەرائۇننەھىر شەھەرلىرىنىڭ بىرى بولغان تىرمىزلىق بولغانلىقى ئۈچۈن تىرمىزىي دەپ ئاتالغان . ئۇ ئاساسلىق ھەدىئىشۇناسلار ۋە ھەدىيس يادلىغۇچىلارنىڭ بىرى . ئۇ ھ 209-يىلى تۇغۇلغان ھەمدە بۇخارىيىنىڭ قولىدا ئوقۇغان ؛ ھەمدە ئۇلار بەزى ئۇستازلاردىن بىرلىكتە دەرىس ئالغان . ئۇ خۇراسان ، ئىراق ۋە ھىجازغا سەپەر قىلىپ ھەدىيس ئىزدەشنى باشلىغان . ئۇ ھەدىيسلەرنى يادلىشى ، ئىشەنچلىكلىكى ۋە بىلىمى بىلەن داڭق قازانغان . ئۇنىڭ ئۇستازلىرى ئەھمەت بىن ھەنبەل ، ئەبۇ داۋۇت سەجىستانىيلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئۇ [ جامىئۇت تىرمىزىي ] نى تۈزۈپ چىققان بولۇپ ئالتە ئىشەنچلىك ھەدىيس كىتاپلىرىنىڭ بىرى ھىساپلىنىدۇ . بۇ كىتاپتا ئۇ ، ھەدىيسلەرنى تەپسىلىي سۈرۈشتە قىلغان بولۇپ ، فىقھىنى ئۆگەنگۈچىلەرگە پايدىلىق ، چۈنكى ئۇ تىغا ئالغان ھەدىيسلەرنىڭ كۆپىنچىسى فىقھىنىڭ ئەھكاملىرىغا مۇناسىۋەتلىك . ئۇ ئىسنادلارنى تىلغا ئالىدۇ ، ھەدىيسنى نەقىل قىلغۇچى ساھابىلارنى تىزىملاپ چىقىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ توغرا ھەدىيس دەپ ئىشەنگەنلىرىنى توغرا دەپ يازىدۇ ، ئاجىز دەپ ئىشەنگەنلىرىنى ئاجىز دەپ يازىدۇ . ئۇ فىقھىشۇناسلارنىڭ ئىچىدە كىمنىڭ بۇ ھەدىيسنى قوبۇل قىلغانلىقىنى ، كىمنىڭ قوبۇل قىلمىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ . ئۇنىڭ [ جامىئى ] سى [سۇنەن] كىتاپلىرى ئىچىدە ئەك كەك دائىرلىك ، ھەمدە ھەدىئىشۇناسلار ۋە فىقھىشۇناسلار ئۈچۈن ئەك ئىشلىتىلىشچان كىتاپتۇر . ئۇنىڭ باشقا ئەسەرلىرى [ كتاب الشمائل النبوية ] ، [العلل في الحديث ] نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئۇ شەھەرلەرنى ئايلىنىپ كۆزگە كۆرۈنگەن ، بىلىمى چوڭقۇر ئالىملاردىن توغرا نەقىللەرنى توپلىغاندىن كىيىن ، ھاياتىنىڭ كىيىنكى قىسمىدا ئەما ياشىغان . ئۇ ھ 279- يىلى 70 يېشىدا ۋاپات بولغان . ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم-شەپقەت قىلسۇن .

5- ئىمام نەسائىي

ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى - ئەھمەت بىن شۇئەيب بىن ئەلىي بىن سىنان بىن بەھر بىن دىنار نەسائىي ، ئەبۇ ئابدۇرراھمان . ئۇ خۇراساننىڭ نەسا شەھىرىدىن كەلگەنلىكى ئۈچۈن نەسائىي دەپ ئاتالغان . ئۇ ھ 215-يىلى تۇغۇلغان ، ھەمدە ئۇ ئۆز دەۋرىدىكى ئاساسلىق ئالىملار ۋە ھەدىئىشۇناسلارنىڭ بىرى . ئۇنىڭ [ جرح وتعديل ] ھەققىدىكى شەرى ئالىملار تەرىپىدىن يۇقۇرى باھاغا ئېرىشكەن . ھاكىم مۇنداق دىگەن : مەن ئەبۇ ھەسەن دارەقۇتنىنىڭ نەچچە

قىتىم : ئەبۇ ئابدۇرراھمان - بارلىق ھەدىيىشۇناسلارنىڭ ئىچىدە بىرىنچىسى ، ھەم ئۆز دەۋرىدە ، نەقىل قىلغۇچىلارنى ئەڭ ياخشى باھالىغۇچى ، دىگەنلىكىنى ئاڭلىدىم .

ئۇ ئىنتايىن تەقۋا ۋە توغرا يوللۇق ئىدى ، ھەمدە ئۇ ئەڭ ياخشى روزىنى (داۋۇدنىڭ روزىسى) تۇتۇشقا داۋاملىق ئادەتلەنگەن بولۇپ كۈن ئالماشتۇرۇپ روزا تۇتاتتى . ئۇ مىسىردا ياشىغان ، ئۇ يەردە ئۇنىڭ كىتابى نام تاپقان ھەمدە كىشىلەر ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن . ئاندىن ئۇ دەمەشققە كۆچكەن ، ئۇ يەردە ھ 300-يىلى سەپەرنىڭ 13 ، دۈشەنبە كۈنى 85 يېشىدا ۋاپات بولغان . ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم-شەپقەت قىلسۇن .

6- ئىمام ئىبنى ماجەھ .

ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى - مۇھەممەت بىن يەزىد رەبئىي ، قەزۋەينىي ، ئەبۇ ئابدۇللاھ . ئۇنىڭ دادىسى يەزىد ماجەھ دەپ تونۇلغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇمۇ ئىبنى ماجەھ دەپ تونۇلغان . رەبئىي دىگەن ئىسىم رەببىئەنى كۆرسىتىدۇ ، چۈنكى ئۇنىڭ دادىسى رەببىئەنىڭ ئازاتگەردىسى بولغاچقا شۇنداق ئاتالغان .

ئۇ بىر داڭلىق ھافىز ھەمدە [سۇنەن] دەپ ئاتالغان ھەدىيىس كىتابىنىڭ ئاپتورى . ئۇ ھ 209-يىلى قەزۋەيندە تۇغۇلغاچقا قەزۋەينىي دەپ ئاتالغان . ئۇ ئىراق ، بەسرە ، كۇفە ، باغداد ، مەككە ، سۈرىيە ، مىسىر ۋە رەيگە ھەدىيىس يېزىش ئۈچۈن بارغان . ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ سەپەرلىرىدە ئۈچ كىتابنى يازغان : تەپسىر ھەققىدە بىر كىتاپ ؛ تارىخ ھەققىدە بىر كىتاپ ، بۇنىڭدا ساھابىلار دەۋرىدىن ئۆز دەۋرىگىچە بولغان ، سۈننەت ھەققىدىكى نەقىللەرنى خاتىرىلىگۈچى كىشىلەرنىڭ خەۋەرلىرىنى يازغان ؛ ھەمدە ئۇنىڭ [سۇنەن] ناملىق كىتابى . ئىبنى ماجەھ ھ 273- يىلى رامزاننىڭ 22 ، دۈشەنبە كۈنى 64 يېشىدا ۋاپات بولغان . ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم-شەپقەت قىلسۇن .

بۇ كىتاپلاردىكى ھەدىيىلەرنىڭ ھۆكۈمى :

سەھىيھۇل بۇخارىي ۋە سەھىيھۇل مۇسلىمغا كەلسەك ، ئۇمىمەت بۇ كىتاپلار ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەدىيىلەرنى قوبۇل قىلدى ، ھەمدە ئۇلار بۇ كىتاپلاردىكى ، بۇخارىي ۋە مۇسلىم ئۇلارنىڭ نىمە ئۈچۈن توغرا ئەمەسلىكىنى ئىنىق ياكى مۇجمەل ھالدا چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن نەقىل قىلغان ئىنتايىن ئاز ئىبارىلەردىن باشقا ھەممىسىنىڭ توغرا (سەھىيھ) ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلدى ، ئالىملار بۇ ئىككى كىتاپقا ئىلاۋىلەرنى يازدى ، مەسىلەن ، ئىسلام پېشىۋاسى ئىبنى تەيمىييە ئۇنى چۈشەندۈرگەن . باشقا سۈنەن كىتاپلىرىغا كەلسەك ، ئۇلار ئاندا-مۇندا ئاجىز ھەدىيىلەردىن خالى ئەمەس . ئۇلارنىڭ بىرقىسمىنى ئاپتورلارنىڭ ئۆزى شۇنداقلىقىنى ئىزاھلاپ ئۆتكەن . قالغانلىرى بولسا باشقا ئالىملار تەرىپىدىن كۆرسۈتۈپ ئۆتۈلگەن . ئۇلار ئاجىز ھەدىيىلەرنىڭ ھەممىسىنى بايان قىلمىغان ، چۈنكى ئۇلار ھەدىيىلەرنى ئىسنادلىرى بىلەن نەقىل قىلغان ، شۇڭا ئالىملارغا نەقىل قىلغۇچىلار زەنجىرىنى تەكشۈرۈش ، ھەمدە كىمنىڭ ئىشەنچلىك ، كىمنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىش ئارقىلىق توغرا ھەدىيىلەرنى ئاجىزلىرىدىن تونۇش ئاسان .

بۇ ساھەدە داڭلىق ئالىملاردىن ، ئەھمەت ، دارەقۇتنىي ، يەھيا بىن مەئبۇن ، ئىبنى ھەجەر ، زەھەبىي ، ۋاقىي ، ۋە شەۋكانىيلار بار . بۇ ساھەدە ھازىرقى زامان ئالىملىرىدىن ئەلبانىي ، ئەھمەت شاكىر ۋە باشقىلار بار . ئاللاھ ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە رەھىم-شەپقەت قىلسۇن .



ھەمدە ئاللاھ ياخشى بىلىدۇ .  
پېشىۋا مۇھەممەت سالھ مۇنەججىد